

bulunmaktı. Hiç evlenmeyen Semmân hayatı boyunca biriktirdiği kitaplarını müslümanlara vakfetmiştir.

Eserleri. 1. el-Muvâfağa beyne Ehli'l-beyt ve's-şahâbe ve mâ revâhu küllü ferîkan fi hâkîkî'l-âhar. Kitapta Ehl-i beyt ile sahâbenin fazileti ve onların birbirleri hakkında söyledikleri güzel sözler ele alınmış olup, Muhammed Kürd Ali eserin bir nüshasının Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de bulunduğunu belirtmektedir (bk. bibl.). Zemahşerî tarafından senedleri ve mükerrerleri çıkarılarak *el-Muhtaşar min Kitâbi'l-Muvâfağa beyne Ehli'l-beyt ve's-şahâbe* adıyla kısaltılan eserde (nşr. Seyyid İbrâhim Sâdık, Kahire 1422/2001) Hz. Ali'nin Ebû Bekir ile Ömer'i öven sözleri yer almakta, Hz. Ebû Bekir hakkında, "O dört konuda benden ileridir" (s. 30); "O insanların en cesurudur" dediği (s. 43), kendisi varken Ebû Bekir'e biat etmeyi doğru bulmayan Ebû Süfyan'a yanlış düşündüğünü söylediği (s. 45-46), Ebû Bekir'in vefatında onun üstün vasıflarını dile getiren bir konuşma yaptığı (s. 52-58), Hz. Ebû Bekir ile Ömer aleyhinde konuşmaları azarladığı, onların Resûlullah'ın kardeşleri ve vezirleri olduğunu ifade ettiği, onları sevenlerin mümin, buğzedenlerin ise fâcîr olduğunu söylediği (s. 113-122) dikkati çekmektedir. **2. el-Bustân fi tefsîri'l-Kur'ân.** On ciltten meydana geldiği kaydedilen eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. **3. er-Riyâz fi'l-eḥâdiş (İzâhu'l-meknûn,** I, 602). **4. el-Mecâlisü'l-mi'eteyn** (Sem'ânî, III, 292). **5. Seḫinetü'n-necât.** İmâmiyye fırkasına dairdir. **6. ed-Dâ'i ilâ vedâ'i'd-dünyâ (Hediyetü'l-ârifin,** I, 210). Semmân'ın ayrıca Mu'cemü's-şüyûḥ (*el-Meşyeha, el-Mu'cem*), Mu'cemü'l-büldân (İbnü'l-Adîm, IV, 1706) ve *el-Müselletâ* adlı eserlerinin olduğu zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 292-293; İbnü'l-Adîm, *Buḡyetü'l-ḫaleb* (Zekkâr), IV, 1706-1716; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḫḫiyye*, I, 424-427; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 55-60; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 121-123; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 239; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. M. Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1416/1996, I, 649-651; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 210; *İzâhu'l-meknûn*, I, 181, 602; II, 18; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 59, 142; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, III, 38-39; Mustafa Bilgin, *Tefsîr-de Mutezile Ekolü* (doktora tezi, 1991), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 191-196; M. Kürd Ali, "el-Muvâfağa beyne Ehli'l-beyt ve's-şahâbe", *MMLADm.*, XVI/1-2 (1941), s. 278-279.

M. YAŞAR KANDEMİR

SEMMÂN,

Muhammed b. Abdülkerîm
(محمد بن عبد الكريم السمان)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdülkerîm
es-Semmân el-Hâşimî el-Medenî
(ö. 1189/1776)

**Halvetiyye-Bekriyye tarikatının
Semmâniyye kolunun kurucusu.**

1132'de (1720) Medine'de doğdu. Hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Tahsilini Medine'de tamamladıktan sonra Halvetiyye-Bekriyye'nin kurucusu Mustafa Kutbüddin el-Bekrî'den Halvetiyye, Kâdirî şeyhi Muhammed Akile'nin halifelerinden Seyh Muhammed Tâhir'den Kâdirîyye hilâfeti aldı. Tarikat faaliyetlerini bir müddet Harem-i şerif'te Bâbüsşelâm'ın yanında kendi adıyla tanınan zâviyesinde sürdürdü (Harîrî-zâde, II, vr. 140^b). Onun Kâdirîyye hilâfeti-ni de Mustafa el-Bekrî'den aldığı (Güner, s. 371-372), Mısır'da Bekriyye'nin kollarından Hifniyye'nin kurucusu Muhammed el-Hifnî ve Mahmûd el-Kürdî'ye intisap ettiği, ayrıca Şâzeliyye ve Nakşibendiyye tarikatlarından icâzeti olduğu belirtilmektedir. Semmân 2 Zilhicce 1189'da (24 Ocak 1776) hayatının büyük bir kısmını geçirdiği Medine'de vefat etti (Harîrî-zâde, II, vr. 140^b) ve Cennetü'l-bakî'de defnedildi. Torunlarının halen Medine'de ikamet ettiği belirtilmektedir. Semmân'ın geniş bir coğrafyada çok sayıda müridi vardı. Bunlar arasında İbn Süde adıyla tanınan Mâlikî fakih ve muhaddis Faslı Muhammed b. Muhammed et-Tâlib et-Tâvûdî (ö. 1209/1794-95) en fazla dikkat çeken isimdir.

Abdülganî en-Nablûsî gözetiminde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserlerini okuyan ve düşüncelerinden etkilenen Mustafa Kutbüddin el-Bekrî'nin müridi olan Semmân tasavvuf anlayışını bu yönde geliştirmiş ve düşüncesini hakikat-i Muhammediyye fikri üzerine kurmuştur. Semmân'a göre tasavvufta asıl olan Hz. Peygamber'i taklittir. Bu sûrî ve mânevî olmak üzere iki aşamada gerçekleşir. Sûrî taklit, Resûl-i Ekrem'e gönülden bağlılığın yanında şeriatın emirlerini eksiksiz bir şekilde ifa etmekle meydana gelirken mânevî taklidin ilk aşaması Resûlullah'ın sûretini göz önüne getirerek onu müşahade ile başlar. Mânevî taklidin en üst seviyesi hakikat-i Muhammediyye'yi temaşa etmek ve onda fâni olmaktır.

Semmân, Halvetiyye tarikatının Semmâniyye kolunun kurucusudur. Tarikatın silsilesi Semmân'ın şeyhi Mustafa el-Bekrî

ile Halvetiyye'nin Bekriyye koluna, Bekriyye Karabâşiyye (kurucusu Karabaş Velî) koluna, Karabâşiyye Şâbâniyye (kurucusu Şâbân-ı Velî) koluna, Şâbâniyye Cemâliyye (kurucusu Çelebi Halife) koluna, Cemâliyye ise Pîr Muhammed Erzincânî vasıtasıyla Halvetiyye'nin ikinci pîri Yahyâ-yı Şirvânî'ye bağlanır. Bununla birlikte Semmâniyye, Halvetiyye'den bağımsız bir gelişme göstermiştir. Muhtemelen bu kol, kurucusu Semmân'ın hilâfet aldığı Halvetiyye, Kâdirîyye, Şâzeliyye ve Nakşibendiyye gibi tarikatları bir araya getirip âyinlerindeki unsurları cemetmeyi hedeflediği için bunların her birinden unsurlar taşıyan bir tarikat hüviyetindeydi. Semmâniyye'den Ahmed et-Tayyib ile Tayyibiyye, Ebû'l-Feyz Seyyid Feyzüddin Hüseyin ile Feyziyye kolları meydana gelmiştir. Semmâniyye, Kâdirîyye tarikatının bir kolu olarak da kabul edilmektedir.

Semmâniyye Mısır, Sudan, Nijerya, Senegal ve Yemen ile Hindistan, Sumatra ve Endonezya gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır. Tarikatın Sudan'a girişi Semmân'ın halifesi Ahmed et-Tayyib ile gerçekleşmiş ve bölgede oldukça etkili olmuştur. Onun vefatından (1239/1824) sonra tarikat oğullarından İbrâhim ed-Desûkî ile Nûrüddâim'in başını çektiği iki ayrı kola ayrılmış ve giderek etkisini kaybetmiştir. Tarikat bugün Sudan'da birbirine rakip ve siyasî bakımdan karşıt iki ailevi kol olarak zayıf da olsa faaliyetini sürdürmektedir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Semmâniyye tarikatından Muhammed Ahmed el-Mehdî, Sudan'da 1881'de mehdiliğini ilân ederek kabile reislerinin ve dinî liderlerin desteğini almış, ardından Osmanlı güçlerine ve Sudan'ı sömürgeleştirmek isteyen İngilizler'e karşı askerî bir mücadele gerçekleştirmiştir. Semmâniyye'nin Güneydoğu Asya'da Sumatra, Pelimbenk (Palembank) ve Açe bölgelerinde yayılması, Semmân'ın halifelerinden Abdüssamed b. Abdullah el-Pelimbânî (ö. 1202/1788) vasıtasıyla olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısında Şettâriyye ile birlikte Endonezya'da, özellikle de başşehir Cakarta ve çevresinde en yaygın tarikat durumuna gelmişken XIX. yüzyılın ortalarına doğru etkisini yitirmiştir.

Eserleri. 1. Nefehâtü'l-ilâhiyye fi keyfiyyeti sülûki't-tarîkati'l-Muhammediyye (Kahire 1326). Sekiz bölümden oluşan eserde tövbe, ahid alma, zikir, halvet, sohbet, şeyhle ilişkinin âdâbı ve velâyet konuları ele alınmıştır (Radtke, XXXVI/3 [1996], s. 332). **2. el-Fütûḫâtü'l-ilâhiyye fi't-teveccühâtü'r-rûhiyye** (Brockelmann, II,

535). Nûr-i Muhammedî, Semmân'ın ken- di mistik tecrübeleri ve sûfinin uyması ge- reken kurallar şeklinde üç bölümden oluş- maktadır (Radtke, XXXVI/3 [1996], s. 332). 3. *İğâsetü'l-lehfân ve mu'ânesetü'l-vel- hân* (Hartum 1955). 4. *Keşfü'l-estâr fîmâ yete'allaku bi'l-ismi'l-kahhâr*. Ahmed el- Bedevî es-Semmânî tarafından *Hâzihî Ri- sâle fîmâ yete'allaku bi'smihî el-kah- hâr ve vaşîyyetihî li'l-iḥvân ve't-tezâ- kir* (Kahire, ts.) adıyla basılmıştır (*Arabic Literature of Africa*, I, 92). 5. *Mevlidü'n- nebî* (Kahire 1974). 6. *el-İstiğâse* (Broc- kelmann, II, 535). 7. *el-Vesîle fi'd-da'a- vât ve'l-ezkâr* (*Hediyetü'l-ârifîn*, II, 341; *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 188). 8. *Câliyâ- tû'l-küreb ve münîlâtû'l-'Arab* (Radtke, XXXVI/3 [1996], s. 332). 9. *el-Menâkübü's- seniyye min mevâhibi'l-mennân 'alâ 'abdihi zî'l-aḥlâkî'r-râziyye* (*Mu'cemü'l- mü'ellifîn*, X, 188). 10. *Muhtaşarü't-Ṭa- rîkatî'l-Muhammediyye* (Brockelmann, II, 535; eserleri için ayrıca bk. *Arabic Lite- rature of Africa*, I, 92-94).

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 171^a; II, vr. 140^a-141^a; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 535; *İzâhu'l-mek- nûn*, II, 664; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 341; Kehhâ- le, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 188; B. G. Martin, "A Short History of the Khalwati Order of Der- vishes", *Scholars, Saints and Sufis* (ed. N. R. Keddie), Berkeley 1972, s. 302; J. S. Trimming- ham, *The Sufi Orders in Islam*, New York 1973, s. 130; N. Grandin, "Soudan, corne de l'Afrique orientale", *Les ordres mystiques dans l'Islam: cheminements et situation actuelle* (ed. A. Po- povic - G. Veinstein), Paris 1986, s. 173-175; Ali Salih Karrar, *Sufi Brotherhoods in the Sudan*, London 1992, s. 42-48; *Arabic Literature of Af- rica: The Writings of Eastern Sudanic Africa* (ed. J. O. Hunwick - R. S. O'Fahey), Leiden 1994, I, 91- 95; R. S. O'Fahey, "Sufism in Suspense: The Su- danese Mahdi and the Sufis", *Islamic Mysticism Contested* (ed. F. de Jong - B. Radtke), Leiden 1999, s. 269, 271-272; M. van Bruinessen, "Controver- sies in Twentieth-Century Indonesia", a.e., s. 709; Dilâver Güler, *Abdülkâdir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 1999, s. 371-372; B. Radtke, "Sufism in the 18th Century: An At- tempt a Provisional Appraisal", *WJ*, XXXVI/3 (1996), s. 331-334; Nihat Azamat, "Abdüssamed el-Pelimbânî", *DİA*, I, 300; a.mlf., "Kâdiriyye", a.e., XXIV, 134; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", a.e., XV, 393.

SALİH ÇİFT

SEMMÂNİYYE

(السمانية)

Halvetiyye-Bekriyye tarikatının
Muhammed b. Abdülkerîm
es-Semmân'a
(ö. 1189/1776)
nisbet edilen bir kolu

(bk. SEMMÂN, Muhammed b. Abdülkerîm).

SEMMÂSÎ

(ستماسي)

Muhammed Baba Semmâsî
(ö. 736/1335-36 [?])

Orta Asyalı Hâcegân tarikatı şeyhi.

Buhara'nın Râmîten kasabasının Sem- mâsî (Semâsî) köyünde doğdu. Gençliğinde ilim tahsiliyle meşgul oldu. Babası Seyyid Abdullah'ın tavsiyesiyle Hâcegân şeyhle- rinden Mahmûd Fağnevî'ye intisap edince Fağnevî onu halifesi Ali Râmîtenî'ye gön- derdi. Ali Râmîtenî'nin yanında tasavvufî eğitime devam etti ve onunla birlikte Hâ- rizm'e gitti. Seyrû sülûkünü tamamlaya- rak halife olduktan sonra köyüne dönüp irşad faaliyetine başladı.

Semmâsî'nin irşadı ile Hâcegân silsilesi- ne dahil olanların en önemli siması Bahâ- eddin Nakşibend'in müşşidi Seyyid Emîr Külâlî'dir. Bir güreş müsabakasında Sem- mâsî'nin Emîr Külâlî'e nazar ettiği, Külâlî'in bu mânevî nazarın tesirinde kalarak ona intisap ettiği nakledilir. Menkıbeye göre Bahâeddin Nakşibend'in doğmasına yakın bir tarihte Semmâsî, müridleriyle birlikte Buhara'nın Kasrıhindûvân köyünden ge- çerken yanındakilere bu topraktan bir yi- ğidin kokusunun geldiğini ve Kasrıhindû- vân'ın kısa bir süre sonra Kasrıârifân ola- cağını söylemiş, Kasrıhindûvân'a bir son- raki gelişinde henüz üç günlük bir bebek olan Bahâeddin Nakşibend'i görünce mü- ridlerine, "Kokusunu duyduğumuz yiğit bu- dur" deyip halifesi Emîr Külâlî'e dönmüş ve, "Oğlum Bahâeddin'den şefkat ve ter- biyeni esirgerme, yoksa sana hakkımı helâl etmem" demiştir. Semmâsî'nin bu men- kıbede geçen sözünden dolayı köyün adı Kasrıârifân olarak değişmiştir.

Bahâeddin Nakşibend yaklaşık on sekiz yaşına gelince dedesinin onu evlendirmek istediği ve onu Semmâsî köyüne gönde- rip Semmâsî'yi Kasrıârifân'a davet ettiği, Nakşibend'in Semmâsî ile birlikte muh- temelen kız isteme ya da nişan merasimi için Kasrıârifân'a geldiği, Semmâsî'nin Kas- rîârifân'a yaptığı bu ziyaretten sonra ve- fat ettiği anlaşılmaktadır. Bahâeddin Nak- şibend'in 718 (1318) yılında doğduğu ve Semmâsî'nin ölümünde on sekiz yaşların- da olduğu dikkate alınarak Semmâsî'nin 736 (1335-36) yılları civarında vefat ettiği söylenebilir. XIX. yüzyılda yazılan *Hazîne- tû'l-aşfiyâ*'da ölüm tarihi 755 (1354) diye kaydedilmişse de ondan iki asır önce ka- leme alınan *Maṭlabü't-ṭâlibîn*'deki 734

(1333-34) yılı doğruya daha yakındır. Kab- ri Semmâsî köyündedir.

Muhammed Baba Semmâsî'de gaybet ve istiğrak halinin galip olduğu, bazan kö- yündeki küçük bir üzüm bağına gidip as- maları budadığı, bu sırada kendinden geç- tiği ve elindeki bıçağın yere düştüğü, onun istiğrak hali içinde bir süre öylece kaldığı kaydedilmektedir. Hâce Sûfî Sûhârî, Hâce Mahmûd Semmâsî, Mevlânâ Dânişmend Ali ve Seyyid Emîr Külâlî adlı dört halife ye- tiştirmiştir. Bunlardan Mahmûd Semmâ- sî onun oğludur. Hâcegân tarikatını Nak- şibendiyye'ye bağlayan silsile Emîr Külâlî vasıtasıyla devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mevlânâ Şehâbeddin, *Âgâhi-yi Seyyid Emîr-i Külâlî* (nşr. Gulâm Mustafa Han), Karaçi 1381/ 1961, s. 75, 118; Salâh b. Mübârek el-Buhârî, *En- sû't-ṭâlibîn ve 'uddetü's-sâlikîn* (nşr. Halil İbra- him Sarioğlu - Tefvîk Sübhânî), Tahrân 1371 hş., s. 79-83; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahrân 1375 hş./1996, s. 386; Fahrreddin Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât* (nşr. Ali Asgar Muñiyân), Tahrân 1977, I, 73-76; Mu- hammed b. Hüseyin Kazvîni, *Silsilenâme-i Hâce- gân-ı Nakşibend*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1381, vr. 7^b; Muhammed Tâlib, *Maṭlabü't-ṭâlibîn*, Özbekistan Fenler Akademisi Bîrûnî Şarkiyat Ens- titüsü Ktp., nr. 80, vr. 20^b-22^a; Bedreddin Sirhin- di, *Hażarâtü'l-kuds*, Özbekistan Fenler Akade- misi Bîrûnî Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 76, I, vr. 111^b-112^a, 116^a; Abdülmecîd el-Hânî, *el-Hadâ'î- ku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 122-123; Nâsrüddin Buhârî, *Tuhfetü'z-zâ'irîn*, Buhara 1910, s. 44; Sadreddin Selim Buhârî, *Bahâ'üddin Nakşibend Yâki Yetti Pîr*, Taşkent 1993, s. 10-11; Hamid Al- gar, "Bâbâ Sammâsî", *Elr.*, III, 294; a.mlf., "Bâbâ Semmâsî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahrân 1375 hş./1996, I, 35; Gulâm Ali Âryâ, "Bâbâ Sem- mâsî", *DMBİ*, X, 747.

NECDET TOSUN

SEMNÛN b. HAMZA

(سمنون بن حمزة)

Ebû'l-Kâsım Semnûn b. Hamza
(ö. 298/911 [?])

Tasavvufu Allah sevgisini esas alan
ilk sûfilerden.

Basra'da doğdu. Hayatına dair kaynak- larda yeterli bilgi yoktur. Sülemî babası- nın adını Hamza, Ömer ve Abdullah ol- mak üzere üç şekilde kaydeder, künyesi- nin Ebû'l-Hasan veya Ebû'l-Kâsım olduğu- nu belirtir (*Ṭabaḳât*, s. 195). Ebû Nuaym ise Ebû'l-Hasan ile birlikte Ebû Bekir kü- nyesini de verir (*Hilye*, X, 309). Semnûn ta- savvuf yolunda Serî es-Sakatî, Ebû Ahmed el-Kalânîsî, Muhammed b. Ali el-Kassâb gi- bi sûfilerden faydalandı. B. Reinert onun hocaları arasında III. (IX.) yüzyılın ikinci ya- rısında vefat etmiş olan Ebû Ya'kûb es-Sû- sî'yi de zikreder (*El²* [İng.], IX, 873). Rei-